

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОДНООСОБОВОГО ТА КОЛЕГІАЛЬНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Оптимальне співвідношення кількості суддів, якості їхніх знань, досвіду кожного та відповідність усіх цих елементів складності справи, що підлягає вирішенню, є однією з гарантій правильного, справедливого, своєчасного судового розгляду.

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «...Справи в судах розглядаються суддею одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегією суддів, а також за участю присяжних» [1]. Процесуальне законодавство України регламентує, що справи в «судах розглядаються суддею одноособово» чи «колегіально» (ст. 33 Господарського процесуального кодексу України, ст.ст. 32, 33 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 31 Кримінального процесуального кодексу України, ст.ст. 34–35 Цивільного процесуального кодексу України). Порядок одноособового чи колегіального розгляду справ визначаються положеннями щодо «складу суду».

Склад суду – це категорія, яка використовується для визначення тієї кількості (сукупності, кола) осіб (професійних суддів чи присяжних засідателів), які будуть вирішувати справу. Більшість категорій справ розглядається суддею одноособово. Як правило, справи

по першій інстанції розглядаються в складі одного судді, за деякими винятками. Наприклад, розгляд справ у господарському суді по суті в першій інстанції здійснюється одноособово. Однак залежно від категорії і складності справи її може бути розглянуто колегіально в складі трьох суддів. Так, Господарський суд Львівської області розглянувши клопотання представника відповідача про колегіальний розгляд справи. Позивач заперечував проти задоволення клопотання. За результатами судового засідання суд постановив ухвалу про задоволення клопотання і призначив розгляд справи колегіально у складі трьох суддів. При вирішенні цього питання, суд зазначив, що приписами ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» врегульовано питання щодо колегіального розгляду справ у судах першої інстанції. Цією нормою, зокрема, встановлено, що справи в судах першої інстанції розглядаються суддею одноособово чи колегією суддів. Наведений законодавчий припис щодо колегіального розгляду справ у судах першої інстанції кореспондується із частиною ч. 1 ст. 33 Господарського процесуального кодексу України, згідно вимог якої, справи в місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Будь яку справу, що відноситься до підсудності суду першої інстанції, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально в складі трьох суддів, крім справ, які розглядаються в порядку наказного та спрощеного позовного провадження [2].

Як правило, справи за першою інстанцією розглядаються в складі одного судді. Розгляд справ у порядку апеляційного оскарження вирішуються в складі трьох суддів, у касаційній інстанції – у складі не менше трьох суддів.

Проблема визначення пріоритетності того чи іншого складу суду може бути вирішена шляхом виявлення позитивних та негативних рис одноособового та колегіального розгляду справи.

Безумовними перевагами розгляду справ суддею одноособово є можливість суттєво прискорити та здешевити судову процедуру, й особиста відповідальність суду за винесене рішення. З іншого боку, зростає вірогідність судової помилки, можлива упередженість судді та небезпечний вплив із боку однієї зі сторін [3, с. 240–241].

Одноосібність розгляду справи й колегіальність створюють альтернативу, причому дуже часто завдяки швидкому ефекту дій

одноособового судді перевага небезпідставно віддається останньому, а от колегіальність має ту перевагу, що дає змогу нейтралізувати можливі й іноді несвідомі упередження.

Колегіальність створює необхідні умови для всебічного, критичного й повного дослідження матеріалів справи і справедливого її вирішення, підвищує авторитет органів правосуддя і прийнятих ними рішень, вироків, ухвал і постанов [4].

Проаналізувавши різні точки зору вчених-процесуалістів О. В. Колісник прийшов до висновку, що «...на першому місці серед чинників віддання переваги принципу колегіальності при розгляді цивільних справ має бути винесення законних та обґрунтованих рішень» [5, с. 165–166].

Варто зазначити, що формально колегіальність опосередковує градацію процедури між першою і вищестоящими інстанціями, забезпечуючи, окрім іншого, єдність судової практики. Отже, у галузі апеляційного й касаційного провадження мова може йтися лише про підтвердження принципу колегіальності розгляду справ. Одноособовий розгляд справ – це розгляд справ у суді першої інстанції одноособово суддею, який діє від імені суду.

Отже, свої переваги має і колегіальний, і одноособовий розгляд справ.

До переваг колегіального розгляду справ може бути віднесено таке: по-перше, винесення законних та обґрунтованих рішень (судді при його винесенні обговорюють усі спірні моменти. Тут стикаються різні точки зору, різні судження суду з тих чи інших обставин справи, усе ретельно продумується з різних сторін. Це сприяє більш повному з'ясуванню спірних моментів справи й підвищує якість судового рішення). По-друге, колегіальність забезпечує більшу незалежність і неупередженість суддів. По-третє, сприяє всебічній оцінці обставин справи та посилення гарантій незалежності суддів.

Указом Президента України від 11.06.2016 р. була затверджена Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., у якій визначені основні засади та напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя (далі – Стратегія) [6]. Зокрема, основними проблемами, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення

організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, є:

- нестача суддів у місцевих та апеляційних судах, надмірне навантаження на суддів у судах усіх рівнів;
- надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу, невиправдано широке застосування колегіальності в судах першої та апеляційної інстанцій.

Процесуальна перевантаженість та надмірна зарегульованість усе більше проявляють себе як фактори, що негативно впливають на здатність суддів забезпечити виконання конституційного обов'язку держави щодо неупередженого та справедливого судочинства.

Для вирішення окреслених проблем, у Стратегії передбачено перехід на одноособовий розгляд справ у судах першої інстанції (крім окремих категорій справ, які розглядаються вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом як судами першої інстанції), а також внесення змін у процесуальні кодекси та визначення категорій справ, які переглядаються апеляційними судами одноособово.

Список використаної літератури

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Ухвала Господарського суду Львівської області від 02.10.2019 р. № 914/125/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84664943>
3. Балан Ю. В. Склад господарського суду. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/SUO/VNPC/paper/viewFile/3990/3129>
4. Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 р. № 16 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-11#Text>
5. Колесник О. В. Особливості складу суду при розгляді справ у порядку цивільного судочинства. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2886/1/Kolisnuk_160.pdf
6. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. : Указ, Стратегія від 11.06.2026 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>